

Спеціалізованій вченій раді
Д 35.051.03 у Львівському
національному університеті імені
Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14

ВІДГУК

Офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента Ірини Володимирівни Басистої на дисертацію Стрельбіцької Лесі Ярославівни «Процесуальний статус засудженого в кримінальному провадженні України», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Для України, яка перебуває на шляху свого розвитку і становлення як демократичної, незалежної і правової держави, динамічні політичні, юридичні, економічні та інші нововведення є повсякденним звичним явищем. Одним із пріоритетних напрямків державної політики є курс України на входження в Європейський Союз, що викликало найрізноманітніші реакції суспільства. Частина вважали, що Україна природно належить до Європи і повинна знайти місце в Європейському Союзі, інші – що ЄС досягнув своїх географічних меж і вже не в змозі далі приростати країнами Східної Європи. Гнучкі, послідовні перетворення і зрушення були необхідними у всіх напрямках, зокрема й у кримінальній процесуальній сфері. Одним із таких послідовних кроків стало системне удосконалення кримінального процесуального законодавства. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року, за задумом законодавця, своєю метою передбачав приведення кримінального процесуального законодавства у відповідність до європейських стандартів. Експерти Ради Європи та Європейського Союзу підтвердили, що положення КПК 2012 року ясно свідчать про суттєві зусилля, спрямовані на приведення Закону у відповідність до європейських стандартів, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. Утім, не вирішено ще деякі істотні проблеми, розв'язанням яких треба перейматися.

Саме у такий період великих змін, коли фактично відсутні теоретичні напрацювання практики впровадження нових інститутів, виникає гостра загроза допущення численних помилок суб'єктами, що покликані застосовувати новий Закон, тому нагальними і необхідними стають теоретичні дослідження з тих чи інших питань. Це стосується й дослідження проблем процесуального статусу засудженого в кримінальному провадженні України. Із цих міркувань актуальність дисертації Л. Я. Стрельбіцької є беззаперечною.

За роки незалежності України в кримінально-процесуальне законодавство вносилось чимало змін і доповнень, спрямованих на підвищення рівня захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. З прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України суттєво змінилося регулювання кримінальних процесуальних правовідносин, в тому числі і таких, які стосуються засудженого.

До проблем, пов'язаних із статусом засуджених в кримінальному провадженні, звертались такі вчені, як: І.В. Басиста, Н.Р. Бобечко, В.П. Бойко, Н.О. Бородовська, М.М. Видря, Н.Г. Габлей, Ю.М. Грошевий, М.В. Джига, О.М. Дроздов, В.С. Зеленецький, А.Д. Кобліков, Є.Г. Коваленко, Л.Д. Кокорєв, В.М. Корнуков, Є.Ф. Куцова, О.М. Ларін, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, В.В. Молдован, Л.М. Москвич, Я.О. Мотовіловкер, Е.Г. Мартинчик, В.Т. Нор, О.І. Осауленко, І.Л. Петрухін, В.О. Попелюшко, М.С. Строгович, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, О.Ю. Татаров, М.Є. Шумило та інші.

Проте в Україні до останнього часу не було комплексних наукових досліджень, присвячених теоретичним та практичним проблемам виключно процесуального статусу засудженого в кримінальному провадженні. Поза увагою науковців залишились питання становлення правового статусу засудженого, реалізації засудженим своїх прав на різних стадіях кримінального провадження, питання обов'язків та відповідальності засудженого та інші. Від їх правильного вирішення залежить реальне забезпечення і реалізація прав та законних інтересів засудженого, а як наслідок, і виконання таких завдань

кримінального провадження як охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Тому всі ці питання потребують якісно нового наукового дослідження, вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо приведення чинного законодавства України у відповідність до вимог Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, норм міжнародних договорів, ратифікованих Україною, інших міжнародних документів, пов'язаних з процесуальним статусом засудженого, на вирішення яких й спрямоване дисертаційне дослідження Л. Я. Стрельбіцької.

Дисертаційне дослідження виконано у відповідності до тем науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу та криміналістики юридичного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка на 2006-2008 роки «Проблеми удосконалення кримінально-процесуального законодавства України в умовах його реформування» (номер державної реєстрації – 0106U011538); на 2010-2012 роки «Кримінально-процесуальні гарантії та проблеми їх вдосконалення в умовах реформування кримінального процесу України» (номер державної реєстрації 0110U005708); та на 2013-2017 роки «Проблеми реалізації нового кримінального процесуального законодавства України» (КПК 2012 року) щодо захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження» (номер державної реєстрації 0113U005123).

Лесею Ярославівною вірно і лаконічно визначено мету дослідження, яку задекларовано як розкриття сутності і особливостей процесуального статусу засудженого у кримінальному провадженні України, виявлення недоліків його правового регулювання, а також формулювання конструктивних пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства у цій частині (с.5).

На погляд опонента, дотримано архітектоніки роботи крізь призму успішного вирішення дисертантом таких завдань: визначено поняття, зміст та особливості процесуального статусу засудженого як суб'єкта кримінальних процесуальних відносин (с.12-48); досліджено історію розвитку правового інституту засудженого в кримінальному процесі Української держави (с.48-62); проаналізовано загальні елементи процесуального статусу засудженого, якими він володіє на усіх стадіях кримінального провадження, де є можливою діяльність цього учасника (с.66-119); з'ясовано особливості правового регулювання процесуального статусу засудженого на окремих стадіях та етапах кримінального провадження, де функціонує цей учасник, досліджено спеціальні елементи його процесуального статусу, властиві йому лише на певних стадіях (етапах стадій) кримінального провадження (с.66-119); розроблено пропозиції з удосконалення процесуального статусу засудженого та його законодавчого регулювання і практики застосування (с.193, а також текст роботи).

Запорукою успішного проведення рецензованого дослідження став раціонально констатований автором роботи об'єкт дослідження, тобто суспільні відносини, які пов'язані з участю засудженого у кримінальному провадженні.

У ході дослідження використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, заснованих на теорії пізнання соціально-правових явищ і призначених для отримання об'єктивних і достовірних результатів, а саме: *діалектичний метод* застосовувався для дослідження сучасного стану та перспектив розвитку правового регулювання статусу засудженого у кримінальному провадженні. *Системний метод* дав можливість з'ясувати місце засудженого в системі учасників кримінального провадження. За допомогою *історичного методу* було досліджено генезис інституту засудженого на різних етапах становлення науки кримінального процесу України. *Метод моделювання* застосовано з метою побудови проекту кримінальних процесуальних норм, що регламентують процесуальний статус засудженого. За допомогою *порівняльно-правового методу* зроблено співставлення норм та практики застосування

вітчизняного законодавства з правовими нормами та практикою їх застосування в інших державах у сфері нормативного регулювання статусу засудженого. *Герменевтичний метод* використаний для тлумачення та інтерпретації норм вітчизняного законодавства в галузі кримінального, кримінального процесуального права з метою з'ясування суті питань, які пов'язані з статусом засудженого. *Метод анкетування* використаний для виявлення ефективності правового регулювання статусу засудженого під час відбування ним покарання.

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України, закони України, КПК України, КПК низки держав СНД, відомчі накази, інструкції та інші нормативно-правові акти України, що стосуються теми дослідження.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці з історії та теорії держави і права, криміналістики, кримінально-процесуального права України, а також країн близького зарубіжжя.

Досить об'ємною і багатогранною є емпірична основа дослідження, яку складають матеріали вивчення 100 кримінальних проваджень (у Хмельницькій, Полтавській, Рівненській областях), статистичні дані Державної судової адміністрації України за 2008-2014 роки, дані Державної пенітенціарної служби України у 2014 році, дані Європейського суду з прав людини, а також результати анкетування 135 засуджених Шепетівської колонії середнього рівня безпеки №58.

На погляд опонента, до найбільш суттєвих результатів, одержаних самостійно, що визначають наукову новизну дослідження, належать такі положення:

- зроблено тлумачення поняття «засуджений» із застосуванням авторського підходу щодо необхідності урахування процесуальних моментів не лише початку, а й припинення перебування особи у такому процесуальному статусі. При цьому акцентовано увагу саме на процесуальній (а не кримінально-виконавчій) природі розробленого визначення;

- сформульовано пропозицію розглядати складові елементи статусу засудженого через призму їх поділу на *загальні*, якими засуджений володіє на усіх стадіях кримінального провадження, де є можливою його діяльність, та *спеціальні*, які притаманні його статусу лише на окремих стадіях чи навіть етапах стадій кримінального провадження;

- обґрунтовано висновок про необхідність врегулювання в процесуальному порядку права засудженого на побачення з родичами до направлення його у місце позбавлення чи обмеження волі;

- сформульовано пропозицію про можливість відстрочки відбування покарання засудженим у невідбутій частині, якщо обставини, що є підставою застосування відстрочки відбування покарання, виникають під час відбування покарання;

Практичне значення одержаних Лесею Ярославівною результатів є беззаперечним і полягає в тому, що вони можуть бути використані й використовуються в: *науково-дослідній діяльності* – для подальшої розробки науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо законодавчого врегулювання статусу засудженого як учасника кримінальних процесуальних відносин; *у практичній роботі* прокуратури, судів – для прийняття відповідних процесуальних рішень щодо засуджених, а також у зв'язку з їх оскарженням; *у законотворчій діяльності* – для вдосконалення положень чинного КПК України, в частині регулювання процесуального статусу засудженого в кримінальному провадженні України (лист Комітету ВР України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності № 04-18/12-1732 від 20 липня 2015 року про врахування результатів дисертаційного дослідження у законодавчій роботі Комітету), при прийнятті постанов Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних з відповідних процесуальних питань; *у навчальному процесі* – в ході вивчення у вищих юридичних навчальних закладах курсу кримінального процесуального права, підготовці підручників і навчальних посібників з цього курсу (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес

Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»).

Основні наукові результати дослідження Лесею Ярославівною викладені у достатній кількості наукових праць, зокрема, у 10 наукових статтях, з яких чотири наукові статті опубліковано у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття опублікована у науковому періодичному виданні іноземної держави, а також п'ять тез доповідей на науково-практичних конференціях, що свідчить про сумлінну авторську позицію та бажання донести до наукової спільноти свої напрацювання та пропозиції.

У результаті проведеного дослідження Л. Я. Стрельбіцькій успішно вдалося теоретично узагальнити практичні проблеми, що виникають під час реалізації засудженим своїх прав на різних стадіях кримінального провадження та запропонувати шляхи їх усунення.

Структура й обсяг дисертації зумовлені в першу чергу авторським підходом, предметом дослідження, метою й завданнями та відповідають логіці наукового пошуку. Композиційно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, додатків і списку використаних джерел (299 найменувань). Повний обсяг дисертації складає 227 сторінок. Загальний обсяг тексту - 191 сторінка.

Аналіз та оцінка змісту дисертації.

У розділі першому дисертації її автор досліджує питання щодо поняття засудженого та його процесуального статусу; історії розвитку правового інституту засудженого у кримінальному процесі України.

Заслуговує на увагу авторська позиція, яка полягає в тому, що під поняттям «обвинувачений» згідно з ч. 2 ст. 42 КПК України законодавець розуміє особу, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК України. Таке законодавче формулювання визначене у прив'язці до первинного часового параметру – моменту передачі

обвинувального акта до суду, але при цьому не зазначено кінцевий часовий параметр. Тож якщо тлумачити це поняття буквально, то і у касаційному провадженні, і при перегляді у Верховному Суді України особа, щодо якої ухвалено вирок, за формальною ознакою буде особою, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду у відповідному порядку, адже ніхто не оспорюватиме, що це мало місце в минулому. Тобто без зазначення у дефініції поняття «обвинувачений» моменту, з настанням якого особа втрачатиме цей статус із переходом у статус «засудженого» чи «виправданого», воно є неповним, і тому недоцільно його використовувати для визначення інших категорій. Якщо ж удосконалити це визначення прив'язкою до кінцевого часового параметру (що варто було б зробити), тим більше буде недоцільно його застосовувати при визначенні поняття «засудженого», оскільки це вже будуть різні терміни із власними значеннями (с.16).

Також слід погодитися із доводами дисертанта про те, що поняття «обвинувачений» прирівняно до поняття «підсудний», які закон фактично визнає синонімічними, що, на думку авторів сучасної фундаментальної праці з кримінального процесу, дозволяє констатувати їх рівнозначність, можливість використання у правозастосовній практиці як однакових. При цьому, визначаючи поняття «засудженого» через «обвинуваченого», законодавець нічого не зазначив про підсудного. Таким чином, засудженим є обвинувачений, але фактично також ним є і підсудний. Отже, в даному випадку допущена плутанина і довільне використання понять.

Обґрунтовуючи власну наукову позицію Л. Я. Стрельбіцька резюмує, що законодавець при тлумаченні поняття «засуджений» використав термін «обвинувачений», констатуючи при цьому, що це обов'язковий попередній стан кожного засудженого. Але відтак втрачається сенс дефініції самого поняття «обвинувачений». Логічний ланцюжок процесуальних станів, які проходить особа у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності та ухваленням вироку, виглядає наступним чином: «підозрюваний», надалі «обвинувачений» («підсудний»), надалі «засуджений» або «виправданий». Але

ж у визначенні поняття «обвинувачений» вказано, що це «особа» (не зазначено, що це «підозрюваний»). З огляду на це припущення про тлумачення понять у прив'язці до попереднього процесуального статусу також втрачає свою вірогідність (с.17). Із такими роздумами та висновками здобувача варто погодися в силу тих практичних реалій в кримінальній процесуальній діяльності, які ми спостерігаємо на сьогоднішній день.

Виходячи із вище викладеного, резонним є висновок дисертанта про те, що незважаючи на прогресивність закріплення у законі легального визначення поняття «засуджений» та встановлення часового моменту набуття особою такого статусу, що безперечно є позитивним, слід констатувати і певну його недосконалість. Тому раціональною слід вважати пропозицію Л. Я. Стрельбіцької щодо формулювання частини 1 ст. 43 КПК України у такій редакції: «Засудженим у кримінальному провадженні є особа, щодо якої судом у встановленому законом порядку ухвалено обвинувальний вирок, що набрав законної сили» (с.18).

Дисертантка дотримується усталеного розуміння у правовій науці поняття «правового статусу» в цілому, при цьому цілком вірно вичленовує статус засудженого, як спеціальний правовий статус, який належить певній групі осіб (особам, засудженим судами України за вчинення кримінального правопорушення) (с.25).

Слушними є застереження Л. Я. Стрельбіцької про те, що тлумачення спеціального правового статусу засудженого варто конкретизувати, уточнити, щоб одразу окреслити можливі межі діяльності засудженого саме у сфері кримінального провадження, щоб випадково не перейти у площину кримінально-виконавчих відносин. Для цього слід зазначити про стадії кримінального провадження, де може діяти засуджений, а це не всі, а лише такі як: касаційне провадження, провадження у Верховному Суді України, провадження за нововиявленими обставинами та провадження з виконання судових рішень. Все інше знаходиться поза межами кримінального процесуального статусу засудженого (с.29).

Автором, досліджуючи поняття засудженого та його процесуального статусу, враховано різні точки зору провідних науковців з цього приводу, і розроблено концептуальне власне розуміння поняття засудженого та його процесуального статусу, що заслуговує на увагу, звичайно із певними уточненнями. Однак, аналізуючи погляди науковців щодо визначення цих термінів, коментарі автора є надто компактними, дещо «скупими», а іноді й надто категоричними. *Тому хотілося б рекомендувати дисертанту висловлювати власну позицію більш глибоко, ширше та розгорнутіше, звертати увагу на «плюси та мінуси» аналізованого визначення та акцентувати, що саме ним береться до уваги при формуванні авторського визначення.*

Слід відзначити, що дисертантом опрацьовано чимало історичних документів, що стосуються поняття та особи засудженого, становлення його процесуального статусу. Суттєвим здобутком здобувача у процесі опрацювання вказаних питань є не лише хронологічний дискурс, присвячений генезі правового інституту засудженого у кримінальному процесі України, а й автентичний, принциповий підхід до формування автором базових понять та категорій. Цілком виваженим та підтвердженим є умовивід автора про те, що вперше номінально поняття «засуджений» починає фігурувати в Литовських статутах 1529, 1566, 1588 років, які були чинними на українських землях. Більше норм щодо особи засудженого містив Статут кримінального судочинства 1864 року, прийнятий у Російській імперії. Основні положення щодо процесуального статусу засудженого відображались ще у кодифікованих актах, які були чинними на українських землях під час перебування їх у складі Австро-Угорської імперії – у Кримінальному процесуальному кодексі 1873 року. Надалі законодавче регулювання статусу засудженого отримало свій подальший розвиток у кодифікованих актах ХХ та ХХІ століття.

Також має рацію Л. Я. Стрельбіцька і в тому, що з часу прийняття КПК України 2012 року правове регулювання статусу засудженого удосконалюється ще більшою мірою. Вперше законодавцем визначено поняття «засуджений»

шляхом встановлення моменту, з якого особа набуває такого статусу, та надання засудженому комплексу прав обвинуваченого в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження (с.7 автореферату).

У розділі 2-му дисертантом досліджено процесуальний статус засудженого у провадженнях з перегляду судових рішень, що набрали законної сили. В рамках даного розділу висвітлено проблеми процесуального статусу засудженого у касаційному провадженні; у провадженні у Верховному Суді України; у провадженні за нововиявленими обставинами.

Позитивним моментом дисертації є проведений глибинний аналіз нормативно-правових актів, що діють у процесі реалізації права на касаційне оскарження засудженим, оскарження у Верховному Суді України та під час провадження за нововиявленими обставинами.

Автором акцентовано увагу на низці прогалин у законодавстві та запропоновано способи їх усунення (с.77-78, 84 і т.д.). Заслуговує на увагу критика дисертанта щодо ст. 85³ попереднього КПК України, в якій у переліку суб'єктів, з якими могла здійснюватися слідча дія із застосуванням телефонної чи відеоконференції, не було зазначено про засудженого (с.84). Такий порівняльний підхід свідчить про глибокі знання і розуміння проблематики здобувачкою не лише за чинним кримінальним процесуальним законодавством, але й у історично-процесуальному дискурсі.

Автором дисертаційного дослідження вказано, що «...можливість проведення процесуальних дій в суді у режимі відеоконференції стала новелою КПК України, і на сьогодні вона широко застосовується на практиці. Частина 2 ст. 336 КПК України визначає: суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. Цією нормою також вказано, що суд не має права прийняти рішення про здійснення такого провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує. Оскільки йдеться про

обвинуваченого, то логічним є висновок, що вказана норма стосується перш за все розгляду провадження в судах першої та апеляційної інстанцій. Водночас, як видається, доцільно було б на законодавчому рівні поширити її дію і щодо засудженого» (с.84). *Із викладеного не цілком зрозуміло, виходячи із якого принципу законодавець мав би підійти до реалізації такої, як на нас, слушної пропозиції Л. Я. Стрельбіцької. Хотілося б почути пояснення автора з цього приводу.*

Своєчасною та резонною є констатація автора про те, що національні суди, які здійснюють перегляд, повинні вкрай обережно ставитися до питання його проведення за відсутності учасників кримінального провадження, зокрема, скаржника, яким може бути і засуджений, оскільки подібні випадки неодноразово ставали предметом оскарження громадянами різних країн у Європейському суді з прав людини (с.85), що є свідченням всебічного розгляду задекларованої проблеми, яка знаходиться на стику кримінального процесуального права та міжнародного права, практики ЄСПЛ.

Вдалим, продуманим і таким, що слідує із реалій судової практики є підхід Л. Я. Стрельбіцької до розуміння підстав та умов перегляду Верховним Судом України судових рішень за ініціативного звернення засудженого. Дійсно, слід погодитися із коментарями дисертантки про те, що на відміну від звичайних (ординарних) видів перегляду судових рішень, далеко не в усіх випадках засуджений може ініціювати перегляд рішення щодо нього Верховним Судом України. У даному випадку виникнення права на подання заяви та її подальший розгляд пов'язані із наявністю відповідної підстави. Законом визначено чотири підстави для провадження у Верховному Суді України, і лише за наявності будь-якої з них засуджений має право подати відповідну заяву. Першою підставою є неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неоднакового застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи

покарання). Другою підставою є неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої КПК України, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень. Третьою підставою є невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові Верховного Суду України. Вона є новою для нашої держави, відтак на сьогодні відсутня практика її застосування. Четвертою підставою є встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (с.93-94). Детально зупинившись на аналізі цієї підстави дисертантка обґрунтовано акцентує увагу на такому важливому її аспекті, як те, що засуджений автоматично не отримує перегляд кримінального провадження щодо нього, а змушений і надалі здійснювати активну цілеспрямовану діяльність на свій захист. Не виключено, що при цьому засуджений продовжуватиме відбувати призначене покарання(с.94). Вихід із такої патової ситуації Леся Ярославівна вбачає у накладенні зобов'язань на прокуратуру як орган, що представляє державу, своєчасно вивчати рішення міжнародної судової установи, в яких констатовано порушення Україною міжнародних зобов'язань при розгляді справи судом, з тим щоб за наявності істотних порушень прав заявника, зокрема засудженого, ініціювати відповідний перегляд судового рішення Верховним Судом України на користь такої особи. Самостійно допустивши порушення міжнародних зобов'язань чи не відреагувавши на них при первинному розгляді кримінального провадження судом, прокуратура повинна долучитися до того, щоб відновити порушені права особи, а це можна здійснити, взявши на себе обов'язок щодо ініціювання перегляду Верховним Судом України (с.95).

Не дивлячись на резонансність власних роздумів, із незрозумілих для опонента причин, дослідниця не пропонує жодного процедурного механізму удосконалення такої діяльності, для прикладу шляхом моделювання окремих нових норм чи корегування вже існуючих чинного КПК України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Закону України «Про прокуратуру».

При дослідженні інституту перегляду за нововиявленими обставинами здобувачка піднімає надзвичайно важливе питання, як слід іменувати засудженого, провадження щодо якого переглядається за нововиявленими обставинами, і, відповідно, якого статусу він набуває у ньому? (с.108). У науковому середовищі ця проблема не знайшла однозначного розв'язання. Тому Лесі Ярославівній слід віддати пріоритет щодо її автентичного підходу, який криється в тому, що провадження за нововиявленими обставинами нині здійснюється лише в суді, то процесуальний статус особи, засудженої вироком у кримінальному провадженні, який переглядається, є наближеним або до статусу обвинуваченого (підсудного), або, власне, є статусом засудженого (с.109).

У розділі 3-му Леся Ярославівна гідну увагу приділила дослідженню процесуального статусу засудженого у стадії виконання судових рішень.

Автором вдало опрацьовано низку праць провідних процесуалістів щодо процесуального статусу засудженого під час звернення вироку до виконання; процесуального статусу засудженого у ході виконання вироку та після виконання вироку.

Слід погодитися із доводами дисертантки на користь того, що засуджений має право використовувати перелічені в статті 42 КПК права обвинуваченого на підставах, у порядку та обсязі, які визначаються особливостями його процесуального статусу та специфікою стадії виконання вироку. Під час розгляду і вирішення питань, пов'язаних з виконанням вироку, засуджений є самостійним учасником кримінального провадження з певним процесуальним статусом, однак КПК не містить спеціальної статті, яка б регламентувала перелік процесуальних прав, необхідних для захисту прав та інтересів засудженого у стадії виконання вироку, а пропонує використати аналогію закону, яка полягає у наданні засудженому прав обвинуваченого, передбачених ст. 42 КПК без необхідної деталізації та конкретизації. На практиці повний правовий, а не доктринальний, захист інтереси особи отримують лише тоді, коли вони закріплені у нормах права (с.127).

Заслуговує на увагу проведений дисертантом аналіз окремих практичних ситуацій. В повній мірі погоджуюся із доводами Лесі Ярославівни на користь того, що фактично, апеляційна скарга може бути поданою навіть у випадках, коли Кримінальний процесуальний кодекс України обмежує (взагалі чи в окремих ситуаціях, з окремих підстав) апеляційне оскарження окремих судових рішень. Зокрема, це стосується випадків оскарження вироку, ухваленого за результатами спрощеного провадження, заперечення обставин, які ніким не оспорювалися і дослідження яких було визнано судом недоцільним під час судового розгляду, оскарження вироку суду, винесеного на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, а також вироку суду, винесеного на підставі угоди з прокурором про визнання підозрюваним чи обвинуваченим винуватості. Подання апеляційної скарги у наведених випадках також відтерміновує набрання чинності обвинувальним вироком, а отже, і набуття обвинуваченим статусу засудженого. Хоча особа не має підстав подавати апеляційну скаргу, але вирок все одно не набирає чинності, оскільки вирішення питання про наявність чи відсутність підстав для апеляційного оскарження покладається на суддю-доповідача суду апеляційної інстанції (ч. 4 ст. 399 КПК України). У такому разі потрібно виходити із загального правила для ситуації з поданою апеляційною скаргою, і вирок набере чинності з моменту винесення ухвали про відмову у відкритті провадження. Ще два особливі випадки для особи, щодо якої винесено обвинувальний вирок, стосуються тих ситуацій, коли вирок у провадженні виносився щодо кількох осіб, але апеляційну скаргу подавали не всі обвинувачені, а також коли апеляційна скарга була подана особою з пропуском строку з поважних причин (с.129).

Дійсно, перша обставина не складає особливих труднощів, оскільки Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 400 прямо передбачає, що подання апеляційної скарги зупиняє набрання вироком законної сили та його виконання, крім випадків, коли вирок підлягає негайному виконанню. Винятків для особи, яка не подала апеляційної скарги, на відміну від інших

обвинувачених, не передбачено. Тим більше, що суд апеляційної інстанції, розглядаючи апеляції інших осіб, може вийти за їх межі і прийняти рішення в тому числі й на користь особи, яка апеляційної скарги не подавала, якщо цим не буде погіршене її становище.

Що ж до другого випадку, то дослідниця має рацію з огляду на те, що тут становище особи, щодо якої винесено обвинувальний вирок, є досить неоднозначним. З одного боку, після закінчення строку на апеляційне оскарження вирок набирає чинності і звертається до виконання. З іншого ж – пропущений з поважних причин строк поновлюється ухвалою суду за клопотанням заінтересованої особи, хоч подання клопотання заінтересованою особою не припиняє виконання рішення, що оскаржується з пропуском строку. До того часу, доки буде з пропущеним строком подана апеляційна скарга, вирок може бути звернений до виконання і засуджений може вже відбувати (або й відбутися) покарання. *З огляду на викладене, Леся Ярославівна вносить зважену пропозицію, а саме: «...передбачити повноваження суду, який здійснював провадження у першій інстанції і звертав вирок до виконання, винести ухвалу про тимчасове переведення особи, яка відбуває покарання, до статусу, який вона мала перед тим, як стала засудженою (наприклад, у форматі відстрочки виконання вироку, якщо він не був виконаний)».* Таке рішення може бути доцільним, якщо подана апеляційна скарга може потягнути скасування чи зміну вироку щодо засудженого, який не подав скарги (с.129-130).

Знову ж таки, Леся Ярославівна повторно допускає неточність у своїх ґрунтовних роздумах та позбавляє їх практичного втілення, не пропонуючи конкретних змін чи доповнень до чинного законодавства.

Вартою уваги є власна позиція автора, що «...для статусу засудженого важливо те, що під час виконання вироку суд може вирішувати лише ті питання, які не стосуються суті вироку і не тягнуть погіршення становища засудженого, якщо тільки таке погіршення прямо не передбачене в законі. Свого часу таким питанням було і визначення виду установи, де особа має відбувати покарання. Якщо раніше таке питання належало до компетенції суду

(зміну виду установи вже під час відбування покарання теж здійснював суд), то останнім часом у кримінально-процесуальній літературі виникла дискусія з приводу передання після 2001 року повноважень визначення та зміни виду кримінально-виконавчої установи від суду до центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарання (з 2010 року – це Державна пенітенціарна служба України). Основними аргументами проти такого переведення повноваження від суду до органу виконавчої влади стали наступні: 1) важливість прав та свобод, в яких обмежується засуджений при позбавленні волі (право вибору місця проживання, вільного пересування, спілкування з сім'єю, близькими та знайомими, роботи та роду діяльності тощо, що залежить від режиму кримінально-виконавчої установи); 2) необхідність дотримання принципу судової індивідуалізації покарання (враховуючи, що вид режиму кримінально-виконавчої установи є нічим іншим як одним із компонентів покарання у виді позбавлення волі); 3) можливість проявів суб'єктивізму у вирішенні питань визначення режиму кримінально-виконавчої установи адміністрацією установи поза судовим контролем» (с.141-142).

Леся Ярославівна також констатує, що за результатами проведеного опитування серед засуджених, 73 особи (54%) вказали на необхідність повернення суду компетенції щодо визначення виду та режиму кримінально-виконавчої установи» (с.142). Як на нас, то тут криється цілий пласт проблем, які здобувачка зуміла підняти на належний рівень.

В першу чергу, відповідно до Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі від 08.02.2012 р. основними критеріями розподілу засуджених є тяжкість вчинення злочину, вік, стать особи, строк призначеного покарання та наявність чи відсутність попереднього "досвіду" відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Чи можна це порівняти з врахуванням характеристики особи, обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, визначенні оптимального рівня обмежень прав особи для досягнення мети

покарання? Риторичне запитання. Це окрім того, що лише суд уповноважений оцінювати суспільну небезпеку особи і вчиненого нею злочину.

По друге, на практиці справи ще гірші. Посадові особи Регіональних комісій зобов'язані відвідувати СІЗО і розглядати матеріали особових справ засуджених, але реальна присутність їх усіх на засіданнях не є ефективною, оскільки вони у своїй більшості ставляться до виконання зазначених повноважень, як до прикрої необхідності. У результаті, практично визначення виду колонії здійснюється одним, максимум двома працівниками слідчого ізолятора. Всі інші – лише проставляють свої підписи на протоколах (с.142).

Знову ж таки, для опонента залишається не зрозумілою «млява» реакція Лесі Ярославівни на такий, м'яко кажучи, не зовсім задовільний стан справ у цій царині. Чому не пропонуються, на рівні концепції, наступальні рішучі кроки законодавця, направлені на вирішення означеної проблематики.

Проведеним аналізом тексту рукопису встановлено, що не дивлячись на те, що значна кількість дефініцій, висновків, пропозицій та уточнень автора є своєчасними та слідує із потреб практичної діяльності самої судової системи, є ряд пропозицій, зроблених дисертантом, які нам видаються зайвими. Зокрема, для прикладу, надто категоричною є позиція щодо нового формулювання частини другої статті 466 КПК, зокрема: «Якщо засудженим подано клопотання про його участь у судовому розгляді, така участь має визнаватися обов'язковою» (с.193).

Як видається опоненту, зв'язка слів «така участь має визнаватися обов'язковою» не зовсім підходить до цього випадку і не в повній мірі відображає тієї думки, яку намагається донести автор до наукової спільноти. Хотілося б почути коментар здобувача з цього приводу.

Текст дисертації Л. Я. Стрельбіцької оформлено відповідно до встановлених вимог, основні її положення достатньо повно відображені в її авторефераті й наукових публікаціях. Робота Л. Я. Стрельбіцької відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Поряд із позитивними характеристиками, подана до захисту дисертація, як і будь-яка авторська новаторська спроба, містить положення, які потребують додаткового аргументування, а саме:

1. На стор. 29 дисертації здобувачкою наведено формулювання процесуального статусу засудженого, який нею визначено, «як закріплену кримінальним процесуальним законодавством сукупність прав обов'язків, відповідальності та гарантій прав засудженого, яка надає йому можливість ініціювати перегляд судового рішення у касаційному провадженні, провадженні у Верховному Суді України, провадженні за нововиявленими обставинами та доводити власну позицію суду відповідної інстанції, забезпечує його інтереси в разі такого перегляду, а також у стадії виконання судових рішень, що дає змогу засудженому реалізувати свої інтереси». В свою чергу, вже на стор. 185 дисертації, а також на стор. 11 автореферату ця пропозиція авторки є дещо відкоректованою, хоча її сутність жодним чином не змінилася, що очевидно потребує пояснення під час захисту.

2. На стор. 3 автореферату та стор. 5 дисертації Леся Ярославівна, поряд із вірним визначенням мети дослідження, вживає термін «завдання», який не в повній мірі узгоджується із існуючими вимогами.

3. Проведеним аналізом тексту вступу, трьох розділів та висновків слід констатувати, що дисертантка сумлінно віднеслася до опрацювання матеріалу. висловила цілу низку власних думок та пропозицій щодо вдосконалення процесуального статусу засудженого у кримінальному провадженні України, та чинного КПК, зокрема. Однак із даного приводу хотілося б звернути увагу дисертанта на те, що не дивлячись на авторський підхід до структурної побудови роботи Лесею Ярославівною, при цьому, не в повному обсязі дотримано таких рекомендацій, як стисле, критичне висвітлення робіт попередників, окреслення етапів наукової думки за своєю проблематикою у першому розділі роботи. Також у ряді випадків дисертант не вирізняє ті питання, які залишилися невирішеними, а отже, часом, не визначає свого місця у розв'язанні наукової проблеми.

4. У одному із розділів, чи принаймні підрозділів роботи, здобувач мав би обґрунтувати вибір напряму дослідження, викласти загальну методикау його проведення, описати основні тенденції чи закономірності. Відповідно у наступних розділах – реалізувати весь хід дослідження. При цьому, з огляду насиченості підрозділу 1.1. матеріалом, їх число могло б збільшитися. Також у роботі відсутній підрозділ щодо сучасного стану наукової розробки поняття процесуального статусу засудженого в кримінальному провадженні, хоча практично у всіх розділах цьому питанню приділялася дисертантом солідна увага.

5. Також дисертант почасти зволікає із положенням про те, що загальний обсяг огляду літератури не повинен перевищувати 20% обсягу основної частини дисертації.

6. Наукова новизна отриманих автором результатів є очевидною, однак, якщо звернутися до наявності причинно-наслідкового зв'язку між метою, завданнями, науковою новизною та висновками дослідження, то слід констатувати, що не в усіх випадках такі паралелі можливо провести. Почасти змістовне наповнення цих елементів не в усіх випадках достатньо підсилене.

7. Хотілося б також зауважити, що поряд із суттєвими здобутками дисертантки, встановленими за результатами проведеного вивчення роботи, доводиться також констатувати й той факт, що, нажаль, достовірність одержаних результатів не в повній мірі засвідчена висновками і рекомендаціями, які б були прийняті до впровадження чи впроваджені у практичну діяльність, навчальний процес чи правотворчу діяльність. Зокрема у опонента виникає питання про те, чому, для прикладу, відсутні акти впровадження у навчальний процес юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, хоча робота виконана саме на кафедрі кримінального процесу та криміналістики цього структурного підрозділу. Не дивлячись на той факт, що Леся Ярославівна є науково-педагогічним працівником, однак на власній кафедрі Навчально-наукового інституту права імені І. Малиновського Національного університету «Острозь-

ка академія» здобувачка, очевидно, не використовує здобуті наукові результати, так як вказівки на акт впровадження відсутні.

8. Викликає ряд застережень у опонента «скорочений варіант» розробленої Лесею Ярославівною анкети, тому виникає низка сумнівів у репрезентативності отриманих результатів та ступеня можливої похибки (с.192).

Існує ще цілий ряд тих теорем, які відображені у тексті роботи і очевидно під час захисту дисертації вимагатимуть детального доведення, додаткового пояснення з боку дисертантки. Але цьому є логічне пояснення, так як на захист представлено велику працю, період її обговорення науковою спільнотою є досить нестабільним, адже практика застосування КПК 2012 року, як така, практично незначна, по деяких параметрах ні законодавець, ні теоретики не знаходять одностайного шляху вирішення.

Не дивлячись на висловлені зауваження, загальна оцінка роботи є позитивною. Лесею Ярославівною, з погляду опонента, достойно розкрито сутність і особливості процесуального статусу засудженого у кримінальному провадженні України, виявлено недоліки його правового регулювання, а також сформульовано конструктивні пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства у цій частині.

Тому і теоретичне і прикладне значення даного дослідження є беззаперечним. Дисертація «Процесуальний статус засудженого в кримінальному провадженні України» виконана на належному науковому рівні.

Тема і зміст дисертації Стрельбіцької Лесі Ярославівни «Процесуальний статус засудженого в кримінальному провадженні України», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, а також вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

Авторка дисертації Стрельбіцька Леся Ярославівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент

**доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
та оперативно-розшукової діяльності
Прикарпатського факультету
(м. Івано-Франківськ)
Національної академії
внутрішніх справ**

 листопада 2015 року

Підпис Ірини Володимирівни Басистої
ЗАСВІДЧУЮ

І. В. Басиста